

احمد جودت پاشا و زمانی

محرری
فاطمہ علیہ

مہر حق مؤلفہ عاتدر

طالب و ناشری
قناعت کتابخانہ سی صاحبی الیاس

مہر سز نسخہ لڑ ساختہ در

در سعادت — قناعت مطبعہ سی

۱۳۳۲

مقدمه

حیات تاریخیه داخل اولان انسانلرک ترجمه حالی یازیلور .
اولیه برکیمسه نك حیات خصوصیه بیله اوکره نیلمک ایسته نیلور .
اوکیمسه بی اولیه بر مرتبه ایصال ایلیان حیات خصوصیه اولدینی .
حاله آنی حیات تاریخیه نائل ایلیان اسبابدرکه آنک احوال .
خصوصیه سنک دخی اوکره نیلمسی ارزوسنی حصوله کتیرر .
احمد جودت پاشانک ترجمه حالی دیمک آنک حیات علمیه ،
سیاسیه مساعیه اولوب اوجهتلرک نظر اعتباره آلدیره جنی حیات
خصوصیه ده بونلر میاننه کیرهر .

تعلیم و تدریس عاجزی یه غیرت و اهتمام کوسترمش اولان پدرم .
مرحومک کندیسنک درعهده ایلدیکی درسلدن بری ده تاریخ درسی .
اولدیغدن او درسک تعلیم و تقریرلرینه طبیعی کندی زمانی تاریخی ده .
داخل اولمشدر . کندیسنک عاجزی تدریس ایچون صرف ایلدیکی
مساعیدرکه احمد جودت پاشا نصل چالشمش مسئله سنه نصل زمانده
چالیشمش اولدیغنه دائرده بیانانده بولندیریورر .

قارئین کرام مورخ جودت پاشانک بکا تدریس ایلدکلرینی کندیلرینه
نقل ایله مملکم حقیقتدن امین اوله بیلورلر . لکن کندیسنک ، بکا
بیلدردکلرینک ، تدریس و تعلیم ایلدکلرینک هپسنی ده بوانرده
بوله جقلرینی تأمین ایدهم ! ممکن اولدینی قدر یازه بیله حکم ! معلومدرکه
تاریخک انکشاف اسراری زمانله اولور . وقایع تاریخیه ، اصول

تحریر تاریخك اویله غنجه لریدرکه آنجق زمان ایله آچیلور، کندیلیری کوسترلر .

بو عاجزك پدرم مرحومك شا کردی و محرم اسراری اولدیغنی بیلنردن برخیلی ذوات مرحومك مفصل بر ترجمه حالیه آنک زمانه عائد احوال حقنده بر اثر یازمقلم ایچون اخطار اتده بولندیلر . بوبابده برچوق مراجعتلر اولدی . بویله برشی یازمقده عاجزلرنجه چوقدن مصمم ایدی . حتی مرحومك انای تدریسده « ای بلله ! ای حفظ ایت ! بنم نشر ایتکه موفق اوله مدقلریمی بلکه برکون سن نشر ایده بیلورسین ! » دیمش اولمسنیده بروصیت مقامنده تلقی ایله یورم .

دور مشروطیتیمزك آثار فیضندن اوله رق شوکونلرده حقیقی لسان تاریخك مملکتیمزده دخی تکلم اولندیغنی بر لسان فصیح تاریخله یازیلان آثار تاریخیه ابراز ایله یورسهده تاریخ نه دیمک اولدیغنی درک ایلیه جک برسویه عرفان خلقمزك جمله سنه نصیب اولدیمی که اسامیسی کچه جک کیمسه لرك هپ اولاد واحفادی ده او آکلایانلر میاننده بولنش اولسون !... پدر یا خود اجدادك کناهندن جناب حق اولادی مسئول ایله مدیک کی سوء حرکاتندن ده انسانلر مسئول طوته مازلر ! تاریخده اجدادینک حسن خدمتلیرنی علویتی بیاناتی کوره نلر آنلره پیرو اولمغه چالیشمه لری لزومی کی عکس حالی کوره نلرده اودرلو احوال دن اجتناب ایله کندی ذاتی وشخصی اعلا ایده بیلورلر . آثار تاریخیه حقایق وجهله یازمق مجبوری اولدیغندن بویله بر امر مهمه قارشو سرفرو ایله مک انسانک کندی عرفانی ، ذاتی ، شخصی حقنده کی قیمت وعلویتی ابراز ایلر . اوشخصیت که انسان یالکنر اندن ، کندی افعال وحرکاتندن مسئولدر !..

مقدمه

ممل متمدنه و مترقيه ده علم تاريخك آلدینی موقع اهمیت ، تأویل و تغییرك یر بوله میه جنی قدر مضبوط ، کذب و طرفدارلغك ایریشه میه جکی قدر معلا اولوب قانون حقیقتله حکم و اداره اولمقده بولندیغندن ، طریق ترقیه داخل اولمقده بولسان عثمانلورلك آثار تاریخیه یازه جق محررلری ده بوندن سوکره یازیله جق آثار تاریخیه نك تاریخك او قانون حقیقتنه ولسان فصیح و سربستیسنه کوره یازلمسی مجبوریتنی کوریورلردی . خلقمزك برچوغی لسان اجنبیه واقف بولندینی جهتله آرتق تاریخ نصل یازلدیغنی او کرشمس ، علم تاریخك مملکتتمز میدان انتشارنده وجه حقیقیسیله نمایان اولمسی آثار تاریخیه نك لسان حقیقی تاریخ ایله ترکیه دخی یازلمسسه قالمش ایدی . یقینلرده بوايلك خطوه یی آتان غیرتورلر کورولدی . و آثارلرنده خیلیجه قطع مراحل ایلدکلری مستبان اولدی . دول مشروطیه و ممل مترقيه ده اولدینی کبی اسلاف حکمداراندن دخی لسان تاریخله بحث ایلیه رک آنلردن حکومت عثمانیه یی توصیع و اعلا ایدنلرک احوال ممدوحه و حسناتلری و حسن اداره لريله ، انحطاط و تدنی زمانلرنده بولسانلرک او احوالی بادی اولانلرک افعال و حرکاتی یازیلوب آکلادلدینی کورولدی .

عثمانلیغك اك عالی طبقه سی اولان خاندان ذیشانك علم تاریخ نه اولدیغنه واقف بولنه رق علم و حقیقته حرمتلری طبقات تالیه نك سویه عرفاننه بر نمونه ترقی و امثال اوله جنی بدیهیدر .

بواثرک تحریری عاجزه ایچون بروظیفه اولدیغنی اخطار ایدن ذواتک سوزلرینی تسلیم ایدیورم . البت جودت پاشانك او قدر معلومات تاریخیه یی تدریس و بر اثر قلمه اله جق قدر اصول تحریری تعلیم

خصوصنده بوعاجزه بك چوق امك ويرمى برسوس وزينت ايچون
 دكل ايدى. كندى حياتى منافع عموميه ونشر معارفه حصر ايشجه سنه
 او قدر آثار ميدانه كترين آدمك عاجزى اولصورته اخضارى ده
 البت انتشار معارفه خدمت ايچون ايدى. ديمك كه جودت پاشا بو
 معلومات تاريخيه ي كنديسيله برابر كوتورمك ايسته ميوب عالم علم تاريخه
 براقق آرزو ايله مش. بزده او وديعه ي شمدبلك ممكن اولديغى قدر
 يرينه تسليمه چالشمه !

نه قدر يشايه جفتى بيلمك بشره ميسر اوله مديغى كې بشر
 برساعتلك حتى بر ديقه لك بيله حياتندن امين اولمق خصوصنده سائر
 حيواناتدن ممتاز بولنه جق بر امتياز نائل اوله مديغندن بنده
 بو خصوصده نه قدر موفق اوله جفتى طبيعى بيله مم !... بر حيات
 بولنديغى مدتجه استاديمك علم تاريخه بر خدمت اميله بوعاجزه يه ويرمش
 اولديغى امكلىرى بر هوا ايتامك و آنك كو سترديكى ، اسلاك ايلديكى
 طريق مساعيده منافع و معارف عموميه من يولنده امكان دائره سنده
 چالشمق حقنده كى امل و مقصدم بك قوى ايسه ده بونده موفقيت
 احسان ايله جك اولان جناب حقدر .

تولد و تحصيل ابتدائی

احمد جودت پاشا ۱۲۳۸ھ سنہ ہجریہ سنہ روزِ حضورہ قرق کون قلعہ رقی لوفچہ قصبہ سنہ تولد ایلمشدر . احمد تسمیہ اولمشدر ، پدری لوفچہ اشرف و جوهندن و مجلس اعضاسندن واصطبلہ عامرہ پایہ لولرندن حاجی اسماعیل اغدر . آنک پدری حاجی علی افندی رکه بو حاجی علی افندیله برادری سلیمان بایراقدارہ دائر تاریخ جودتک یدنجی جلدینک اون ایکنجی صحیفہ سنہ وینہ حاجی علی افندی یہ دائر تاریخ جودتک طقوزنجی جلدینک اوتوز دردنجی صحیفہ سنہ معلومات واردر . احمد جودت پاشایی پک کچوک ایکن حجر تربیہ سنہ آلوب بیوک پدرینک مسلکی اولان طریق علمیه تشویق و ترغیب ایدن اودر . آنک پدری احمد اغا لوفچہ مفتیسی اولان اسماعیل افندی نخدمیدر . اسماعیل افندی لوفچہ توطن ایتمش اولان یولار قیران اوغلی احمد اغانک نخدمیدر . یولار قیران احمد اغا قرق کلیسا زادکانندن یولار قیران اوغلاری نام خاندان اولوب پروت محاربه سنہ سرکرده اوله رقی بالطه جی وزیرله برابر بولنمش و دولته پک بیوک خدمت لر ایتمشدر . کندیسی اوزمان لوفچہ سنہ توطن ایلمشدر .

یولار قیران اوغلی احمد اغا نخدمی اسماعیل افندی یہ پک جسم برتروت براتمش اوده آنی حسن اداره ایلمش ایکن آنک نخدمی احمد اغا میراث یدیلک ایدرک اسرافه قویولوب نروتی صرف

واستهلاك ايله مكله بيوك پدري نك خدمتلىرىنه و پدري نك خا كنه حرمة او خاندانك دائره سى اداره سنه مدار اولق اوزره حكومت طرفندن كندى سنه لوفجه قضا سنك كيله وقتطار رسومى تخصي ص ايدلش بو احمد اغا خيلى معمر اولش . مخدومى على افندى لوفجه اعيانلرينك كاه محاسبه كاتى و كاه مدير امورى اوله رق اسباب معيشتى قازانمقده و آنك مخدومى اسماعيل اغاده مكمل اولان چفتلكنك اداره سي له مشغول اولوب آنك وارداتى آل مقده بولنديغندن و ايش اهلى بر كيمسه اولسندن احمد ايايه تخصي ص اولتان رسوم مذكوره دن بشقه او خاندانه مخدوم و حفيدك محصول مساعيلرى ده كير مكله يولار قيران اوغلى خاندانى دائما پك كوزل بر اداره و معيشتده دوام ايله مشدر .

حاجى اسماعيل اغانك چفتلكى لوفجه نك اك مكمل و كوزل چفتلكلر ندى ايدى ، اوصمه نه رى چفتلكك اورته سنندن مرور ايله يوب چفتلكك اراضيسى داخلنه كيرد كدن صو كره اي كيه بولنه رك بر اراضى و اسعه يي دائراً مدار چويرد كدن صو كره تكرر بر لاشوب كچمكده اولسيله اورته ده جسيم بر اطه بولنمقده و بو اطه قورولق اولوب حيوانات اوراده بسلمكده ايدى . اوچ دكر من دائما چالشمقده بغدادى و اوندن ماعدا بال و سا ئره اخراجاتى پك مبذول اولوب شراب فابريقه سى . و موم فابريقه سى خارجه خيلى اخراجاتده بولنمقده ايدى . حاجى اسماعيلى اغا غايت ذكى و فعال بر ذات اولديغندن چفتلكك محصولى مبذول اولوردى . حاجى اسماعيل اغا لوفجه ده مشهور اولان طوپوز اوغلى خاندانك كريمه سى عايشه سنبل خانمه ازدواج ايله مش . احمد افندى بو ازدواج دن دنيايه كمشدر .

لوفچه برقصه اولمغله برابر علوم وقنوندن اوزمانلر ممالکمزده نصیب اوله بیلان درجه سندن اک زیاده مستفید اولان اک منور قصبه لردن بری ایدی . درویش پاشا، مدحت پاشا، جودت پاشا کبی ذوات تحصیل ابتدائیلرینی لوفچه نك ابتدائی ورشدی تحصیللرینی جامع اولان مکتببنده اکمال ایله مشلردر . مدحت پاشا مرحومک پدری درت سنه لوفچه نیابتنده بولندیغندن مدحت پاشا تحصیل ابتدائیسینی لوفچه مکتببنده اکمال ایله مشدر .

احمد افندی کچوک سنده ایکن او قویوب یازدیغندن اوزمان لوفچه مفتیسی اولان حافظ عمر افندی علم عربیه تدرسنه باشلا دیلمشدر . فوق العاده غیرت واقدام ایله ازوقت ظرفنده قنون عربیه ده خیلی ایلروله مش . علوم شرعیه ده دخی براز ممارسه کسب ایله مش . حللی وماتقی او قودیغنده هنوز بلوغه ایرمه مش ایدی . اندن صوکره علم منطق و بیان ایله مشغول اوله رق حافظ عمر افندی نك یرینه مفتی اولان حافظ محمد افندی ده تدرس ایلدی .

آرتق علوم عالییه تحصیل ایچون استانبوله اعزامی لازم کلدیکنده هنوز اون بش یاشنی اکمال ایله اون التی یاشنه کیرمش بولنیوردی . او ائنده استانبوله مکتب حربیه نك تنظیمنه اعتنا اولندیغنی جهتله آنک مکسب فیض رفعت اوله جنی واحمد افندی نك اورایه ادخالی بعض ذوات طرفندن اخطار اولمش ایسه ده جدی علی افندی بیوک پدری اسماعیل افندی نك مسلمانکنه سلوکنی آرزو ایده کلدیکی جهتله اوفکرندن دونمیوب آنجق تحصیل علوم عالییه ایچون استانبوله کوندرلمسی ارزوسنده بولمش . احمد افندی نك پدری اسماعیل افا ایله والدهسی عایشه سنبل خانم اوغللرینی او کچوک یاشنده کوندرمک

ایستہ مامشارسہ دہ حجر تربیہ سندنہ یتشدیرمش اولان بیوک پدرینک
عزم قطعیمی واحمد افندینک آرزوسی مسئلہ نک حصولہ بادی
اولشدر .

کرچہ اوزمان دلی مفتی دیہ معروف اولان سابق لوفچہ مفتیسی
پک عالم ومتبحر برکیمسہ اولوب دہا ایجہ مدت احمد افندی پی اوقوتمغہ
کافی کلہ بیلورسہ دہ دلی مفتی بریردہ طوروب اوتورر کیمسہ لردن
دکلمش . حاجی علی افندی دلی مفتی یہ شہریہ برمعاش تخصیص ایدہ رک
حفیدی احمد افندی یہ درس ویردیرمک ایستہ مش ایسہ دہ دلی مفتی
عالمہ ہیچ برشی ایلہ مقید اولمدینی کبی زمان ومکان ایلہ دہ مقید
اولہ میہ جنی بیانیلہ جواب رد ویرمش . اوجواب رد دن سوکرہ دہ
اوسندنہ دخی علم عاشقی اولان احمد افندی آنک درسندن استفادہ
ایدہ بیلیمک ایچون اطرافندہ طولاشورمش .

لوفچہ نک طلبہ لردن وعلماسندن بعض ذوات بالاتفاق دلی مفتیدن
تفسیر قاضی بیضاوی اوقومغہ قرار ویروب هرکون اجتماع ایلہ
آنی گاہ جامعہ وگاہ قہوہ خانہ دہ بولوب تدرس ایدرلرمش . خواشی
مطالعہ سنہ محتاج اولیوب تفسیر قاضینک ترہ سندن آچیلسہ تعلیم
وتفسیرہ مقتدرمش . بوذوات مدرسہ لرینہ برکون سوقاقدہ راست
کلشدر معلم همان یرہ اوتوروب ارقہ سنی دیوارہ ویرہ رک تفسیر قاضی
اوقوتمغہ باشلامش . دلی مفتینک بو حالی وایچلرندن قیر صقاللی
خواجہ افندی لردہ بولسان طلبہ لرینک تدرس ایدہ جکز دیہ توز
طوبراق ایچندہ سوقاق اورتہ سندنہ اوتورمہ لرینی کورہن احمد افندی
سنآ کچوک ایسہ دہ غایت جدی وکامل اولدیغندن کنیدیسی ایچون
غیری آندن استفادہ قابل اولدیغنی کورہ رک استانبولہ کیتمک عزمنہ

قوت ویرمش . ولوفچہدہ اوغللرینی تدریس ایدہ بیله جسک دلی مفتیدن بشقہ معلم بولنه مدینغی ، آنکده معاشله دخی یوله کتیر یله - مدیکنی کورهن پدر ، والده سیده موافقته مجبور اولمغسله حاجی علی افندی حفیدی احمد افندی بی استانبوله کوندرمش .

مدرسه حیاتی

احمد افندی ۱۲۵۵ سنه سی اوائلنده استانبوله کلوب چهارشنبه بازارنده کی پاپاس اوغلی مدرسه سنده برحجره بولوب ساکن اوله رق فاتح جامع شریفنده تحصیل علوم عالیہ ایله مشغول اولدی . احمد افدینک استانبوله ورودندن برقاچ آی صوکره سلطان محمود ثانی حضرتلری وفات ایدرک سلطان عبدالحمید حضرتلری جالس تحت اولمش .

بیوک پدری و پدری احمد افدینک اداره سنه لازم اولان پاره بی منتظماً کوندر دکلرندن احمد افندی مدرسه ده کی ارقداش لری ایچنده الکز یاده رفاہ حال ایله کچینان برکیمسه ایدی . وکندیسنی اداره دن ماعدا طلبه لردن بری آنک خدمتی کوروب یمکنی پیشوردیکندن آتی ده احمد افندی بسله یوب اداره ایلردی .

در سعادتہ ورودندن صوکره اره سی چوق کچمه یوب مدرسه حمیدیه امتحانی آچیلمش . بومدرسه نک هر اوطه سی ایچون ایکی آدمه اعتبار اولنوب بریسی داخل اعتبار یله اوراده ساکن اولور دیکری خارج اعتبار یله هر صباح جنتمکان سلطان عبدالحمید خان تر به سنه کیدوب جزء او قومق شرطیله مرتباتی آلور ایدی . لکن بومدرسه یه امتحان سر طلبه قبول اولنمازدی . احمد افندی هنوز استانبولک امتحان

اصولنه آلیشماش اولغله برابر امتحانه داخل اوله رق خارج اعتباريله بر اوطنه نك تخصیصاته نائل اولمش که او معاش و تعینات قناعت شرطيله بر طلبه بی اداره ایده بیلوردی . احمد افندینک درسلی فاتح جوارنده بولندینی جهته داخل اعتباريله مدرسه حمیدیه ده اقامت آنک ایچون کوچ اولدینی کبی چهارشنبه بازارندن هر صباح یکی جامعه کیدوب کلمک مشکل اولدیغندن جزء او قومق ایچون بو ابی وکیل ایدوب حصه سنه عائد اولان وارداتی ده اکاترک ایلهرک یالکز شرف اعتباريله اکتفا ایله مش . زیرا پدرینک کوندردیکی پاره آنی رفاه حال ایله اداره ایده جک مقدارده ایدی .

اواننده طریق قضایه بلا امتحان کیمسه نك قبول اولنماسی نظام اتخاذا اولدیغندن احمد افندی روم ایلی قاضی عسکرلیکی دائره سننده ترتیب اولنان مجلس امتحانه کیروب طریق قضایه داخل اولمش .

۲۶۰ تاریخه قدر مدرسه لرده طلبه آنجق تحصیل و مباحث علوم ایله مشغول اولدینی حالده اندن صوکره مدرسه لر عالمنده دخی تغییرات عظیمه واقع اولوب مدرسه لرک اصول تعلیم و تحصیل بوزولمش . او وقته قدر مدرسه لرده تعطیل کیچهلرنده عقد اولنان انجمن مصاحبترده مباحث علمیه دن بشقه سوز ایشیدلمز ایمش . اندن صوکره هر نه زمان بو انجمنلره کیتدیسه عامیانه الفت و مصاحبتره تصادف ایله یوب مباحثه علمیه ایشتمدیکندن احمد افندی اندن صوکره او انجمنلره کیتما مشدر .

احمد افندی مدرسه لرک ایام تحصیلنده مرتب اولان درس لر دن بشقه ایام تعطیلیه سننده جزئیاته دائر پک چوق رساله لر و طرز قدیم اوزره حساب ، جبر ، هندسه ، هیئت و سائر فنون حکمه دائر پک

چوق کتابلر اوقومش . مؤخرآ مدرسه لرده بو درس لر متروک و منسی اولمش .

شهور ثلثه ده طلبه علوم جلب رزق مقسوم ایچون طشره یه کیمکه مجبور اولدقلرندن ایام تحصیلری سنه نك نصفی راده سنده اولوب احمد افندی ایسه مدت تحصیلنده یالکیز بر رمضانده صله ایچون لوفچه یه وبر دفعه ده بروسیله مناسبه ایله سلانیک وسیروز ودرامه یی کز مکه کیدوب سائر زمانلرینی استانبولده کیجه لی کوندزلی تحصیل علوم ایله کچیردیکندن ایام تعطیلده ایام تحصیلدن زیاده کسب معلومات ایله مش . بوجهتله سائر طلبه نك اون سنه ده تحصیل ایده مدیکی علوم وقونوی بش التی سنه ظرفنده ا کمال ایله مش . احمد افندی هندسه خانه بریه معلمی میرالای توری بکه مختصر معانی وقاضیر کبی کتابلر اوقوته رق بالمقابله اندن حساب ، جبر ، لوغاریتمه و اصول هندسه وجموعته المهندسین و اوقنات رساله سی واسحق افندینک علوم ریاضیه سی کبی اصول جدیده اوزره علوم ریاضیه تعلم ایله مش . و ریاضیاتده ظهور ایدن بعض مشکلاتنی منجم باشی عثمان صائب افندیدن حل ایدرمش .

احمد افندی مدرسه ده تدریس اولنان علوم ایله اکتفا ایله میوب اهل واربابندن مدرسه ده بولنمیان درس لری ده تدرس ایله مکه برابر مذاکره وتدریس ایله ده اشتغاله باشلامشدر . یاپاس اوغلی مدرسه سنده ایکن شافیة ابن حاجی اوقومش واوزرینه تعلیقات یازوب « غایت الییان » تسمیه ایله مش و کتابلرک خطبه و دیباجه لرینه دائر بین الطلبة جاری اولان ایحائی حاوی « بیان الغنوان » نامیله

ترجہ بر رسالہ دخی قلمہ آلمش و بو وجہله طلبہ پیندہ کسب تمیز
ایلمش .

طلبہ علوم ایچندہ ریاضیات ایله اشتغال ایدنلر آز اولوب اکثریسی
طشردہ بولندقلری بلده لردہ رمضان شریفده افطار ساعتلرینی
تصحیح مقصدیلہ ربع رسالہ لرینی قرائت ایله اکتفا ایلمه مکده
اولدقلرندن احمد افندی بالسہولہ ارتقاغ آلمق ایچون بر رسالہ تألیفله
« تعریف الارتقاغ » تسمیہ ایلمه مشدر .

بعده احمد افندی فاتح جامع شریفنک سخن ثمان مدرسہ لرندن آق
دکز طرفده کی باش قورشونلی مدرسہ سنہ چیقمش و جامع شریف
حولیسنه ناظر اولان گوشه او طه مستقلاً کندیسنه تخصیص اولمش .
او او طه مطول مخشیس حسن جلینک او طه سی اولدینی مدرسہ
روایاتندن ایمش .

اوراده دخی مذاکره ایله مشغول اوله رق امثله ، بنا ، نتایج -
الافکار اوزرینه و صوکره مطولک اوائلنه برر قطعہ تعلیقات یازمش
ایدی . او وقت استانبولده خیلی علمای اعلام وار ایدی که برنجی
طبقهده بولنانلرک المشهورلری اقشهرلی عمر افندی و امام زاده اسعد
افندی وانطایکلی سعید افندی و دکزلیلی یحیی افندی و ایکنجی
طبقهده بولنانلرک اک سرفرازلری ده و دینلی خواجه و کریدلی خواجه
ایله شهری حافظ افندی ایدی . بونلر آره سنده حکیم حمید افندی
نامنده فاتحده درس او قودان بر خواجه بولنوب کندیسی غایت ذکی
برکیمسه ایسه ده طبابتله مشغول بولندیغندن اوزون اوزادیه درسه
باقه مزمش . لکن قوه ذکاسی حسیلله بلا مطالعه تدریس ایلمش .
بومعلم مجاناً طلبه پی تداوی ایلمه مک و بیچاره کانه مددرس اولمق کی

خیر پرور لک کرده دخی بولنورمش . طبقهٔ ثالثه ده حافظ سید افندی ایله برکوی شا کر افندی بونوب حافظ سید افدینک علوم عربیه ده اقتداری شا کر افدینک ده قنون حکمییه ده علی الخصوص علم منطقده ملکهٔ تامه سی وار ایدی . آنلردن صو کره طبقهٔ رابعه ده آنلرک کعبنه وارہ بیله جک کیمسه لرک بولنه مامسی علمک انقراضنه اماره اتخا ذ اولنیور ایمش .

اقشهرلی عمر افندی مقتاعد مدرس لردن اولوب درس وکیلی وخواجهٔ شهر یاری بولمغله تدریسه وقتی یوقمش . امام زاده اسعد افندی ایکی دفعه اجازت ویرد کدن صو کره دفعهٔ ثالثه اوله رق شهزاده جامعی جوارنده کی ابراهیم پاشا جامعنده شرح عقاید تدریس ایلدیکندن احمد افندی برمدت آنک درس لرنده بولنمش وانطاکیه لی سعید افدینک سلیمانیه جامعنده کی مطول درس لرنده دوام ایله مش .

خواجه یحیی افندی اختیار تقاعدله عبادات و مطالعاتله مشغول ایدی . صکره طبقهٔ اولار جالی هپ وفات ایتدیکنده یحیی افندی بر حیات قالب پک چوق معمر اولدیغندن احمد افندی آنک نزدینه دوامله پک چوق سنه لر علمندن استفاده ایتمشدر .

حافظ سید افندی چهارشنبه بازارنده ، اسماعیل افندی مدرسه سنده منزوی اولوب کیمسه ایله اختلاط ایتمز او طه سنه قبانوب دائماً مطالعه ایله مشغول اولوردی . لکن اقشام ، صباح منتظماً درسه چیقاردی . حتی ایام تعطیل دیمه یوب طلبه موجود اولدقجه تدریس ایلردی . شهر نلته تقرب ایدوب ده درس لر کسیدیکنده تعطیل درس لرنه باشلاردی . فقط شعبان آبی کیرنجه طلبه هپ طشره یه کیتمکه او قودم جق آدم بولا مازدی . اندن بشقه ده خواجه بوله میان احمد افندی ایله

باش باشه قالورلردی ، بایرام اقشامنه قدر بوتدریس وتدرس دوام ایلردی . احمد افندی ایچون ایام تعطیل بایرام کونلرندن عبارت ایدی . حافظ سید افندی غایت ذکی وحلال مشکلات برذات جلیل الصفات ایدی . لکن تقریری غایت سریع اولدیغندن درسی متیله مخصوص اولوب مبتدیلر اندن هیچ استفاده ایده مزلردی . احمد افندی کندیسندن پک چوق استفاده ایله مشدر .

ودینلی خواجه مراتب ثلاثیه رغبت ایدوب درسندن اعلی و اوسط و ادنی درجه لرینه کوره متنع اولورمش . زمانک اکی زیاده طلبه یتشدیرن بر مدرس ایدی . اجازته قریب وقتلرده درسنده حاضر بولنانلردن اماسیه لی قره خلیل افندی ، اسکی زغره لی شریف افندی ، نصح افندی کسب اشهار ایتمشلر وبونلر اجازت آلامش اولدقلری حالدیه طبقه رابعده بولنان خواجه لره تفوق داعیه سنده بولنه رق دائما مذا کره ایله اشتغال ایله مشلر . چونکه او وقت درسه چیه جق اولانلره برمدت مذا کره ایله مشغول اوله رق طلبه بیننده کسب شهرت ومعروفیت ایلکه مجبوریت واردی . مجهول الحال برخواجه درسه چیه جق اولسه باشنه طلبه طویلا نمدی .

کریدلی خواجه نک وفاتندن صو کره طبقه رابعه رجانه مرحج طویلان ارناوود علی افندی او ائناده درسه چیه مشدی که احمد افندی اندن ایام تعطیلده فن آداب وعلم عروض او قومش ایدی .

احمد افندی استانبوله کلدیکی زمان ابتدا فاتح جامع شریفنده طویرانلی محمد افدینک درسنه دوامه باشلامش وطبقه رابعه دن اولان دیگر خواجه لره درسنی دکله مش ایسه ده او خواجه لره کندیسنی تدریس ایده میه جکلرینی آکلامغله آنلری بر اقوب مقتدر مدرس لره

درسنه دوام ایتدی . وطویرانی محمدافندیله امثالنک درسنده خواجه لرینک کعبنه ایریشمش طلبه لر بولندیغندن آنلرک ایستکبیز درسه کیدوب کندیلرینک استفاده ایدیه یله جگاری اقتدارده خواجه آرامقده اولدقلرینی ده کورور ایدی . اوصرده خواجه اجازت ویرمکه طلبه مومی الیه م درس لرندن قالقوب برطاقی ودینلی خواجه یی فاتح طرفنده کی نشانچی جامعنده ، برطاقی ده برکوی شا کر افندی بی سراجخانه طرفنده کی دولکر اوغلی جامعنده درسه چیقارمشسلر . بو طلبه لر مختلف درس لر دن قالمش دعوالی برکروه اولدیغندن ظرفادن بعضیلری طرفندن بونلره اهل قیام دینلمشدی .

احمد افندی منطق اوقومش ایسه ده شا کر افدینک علم منطقده اشتهاری جهتیله تکرار علم منطق اوقومق اوزره صبا حلین شا کر افدینک درسنه ، ایکنیدین صوکره مطول اوقومق ایچون ودینلینک درسنه دوام ایله مش ،

ودینلی خواجه فاتح جامعشریفنده مطول درسنه باشلامقده اوچیوزدن زیاده طلبه تجمع ایله مش . ابتدا ودینلی خواجه ایله بحثه کیریشنلر چوق اولمش ایسه ده برر ، برر قیرلمش . اهل قیامک چونغی سس چیقاراماز اولمش ، دایما خواجه افندیله مجاوبه ومخاطبه ایدنلر آنجق برقاچ کشی قالمش که بونلردن بری ده احمد افندیدر . بویله بحثلره کیریشنلره دایما خواجه نک یاننده یرکوسترلمکده ایسه ده غلبه لقدن اوزاقده قالانلر لایقیله خواجه نک تقریرینی ایشیده مز اولدقلرندن کندی مدرسه سنک درسخانه سینه نقل اولندی . اوغلبه لغی درسخانه ده استیعاب ایدمه مدیکندن برطاقی قپونک طیش طرفندن وینچره لردن دکله مکده ایسه ده اوراده بشقه سس اولدیغندن خواجه نک تقریری

آکلاشیلوردی . ودینلی خواجه پک متکبر و متعظم برذات ایسه ده انصافی دخی زیاده اولدیغندن غروری حقانیتته حائل اوله مازدی . برکون احمد افندی بر بختده زیاده اصرار ایدوب طیابمغله خواجه نك جانی صیقيله رق آنی تکدیر ایلدی . بوتکدیرده احمد افندی یه کوچ کلدی بر قاج درسه آغزینی آچوب بخته کیریشمدی . صوکره برکون ودینلی درسه چیقدیغنده احمد افندیله بینلرنده مختلف فیه اولان بحثی آچوب پک کوزل تفصیل ایده رک « حق لو فجه لینک ایمش ! » دیدی . بونه احمد افندی نك خواجه سنی دها زیاده تقدیر ایله آنک حقنده کی احترام نك تزایدینه باعث اولدی .

احمد افندی ودینلی خواجه نك کرک ایکندی درس لرندن و کرک ایام تعطیلیه درس لرندن پک زیاده مستفید اولمشدر . لکن اجازت بر معناد صباح درسته جا ند اولمغله اجازتی شا کر افندی ندر .

اوائنده یوقاروده بحثی کچن قره خلیل افندی فاتح جامع شریفنده وضعیه عصامی اوقوتمغه باشلا نیجه هپ اهل قیام باشنه طوپلانوب شدتلی مباحثه جریان ایلدی . میدان مباحثه ده اک ایلرو ات سورده نلردن بری ده احمد افندی ایدی . قره خلیل افندی جمله سننه طیابانه رق بونجه سچیلمش بر گروهه بحق درس ویره بیلمسیله شان و شهرت قازاندی . یکی درسه چیقان خواجه لر ایچنده برنجی درجه ده کورولدی . بوذات فاتحده درس اوقوتمغه اولدینی حالد بر مدت فتوی خانیه مداومتله علم فقهده دخی کسب مهارت ایله مش . بالآخره فتوی امانتده و مجله جمعیتی اعضا لغنده بولندقدن صکره نهایت شیخ الاسلام اولان قره خلیل افندی در .

قره خلیل افندی درسه چیقمازدن اول کذبوی حسن افندی ده بر آرهلق اوپله بر تعطیل درسنه چیقمش ایسهده احمد افندینک سؤال و جوابلری اوزرینه اوچ درسدن صکره مشاغلندن بخته اعتذار ایله درسی ترک ایتمش ، یعنی عدم اقتداری آتی معلمک موقعنده طوتوندیره مامشدر . لکن کندیسی مزاجه خدمت ایدر هرکسک نبضنه کوره شربت ویرر بر آدم اولدیغندن بر آرهلق درس وکیلی وخواجه شهریارلی اولوب خلیل افندیدن اول ایکی دفعه شیخ الاسلام اولدی .

بز یک کچوک سنده ایکن پدرمک کذبوی حسن افندیدن بحث ایلدیکنده « اوجاهلدر ! » دیدیکنی ایشیدیرک . قره خلیل افندی بزم اوه کلدیکنده ایسه سلاملق دائره سنده بولندیغ زمانلر پدرمک هرکسه یامدیغنی صورته استقبال وتشییعلرنی کوردیکمه چوجقلاق حالیه باقینورکن اظاردن بعضلری « پاشانک خواجهسی » دیرلردی . قره خلیل افندینک بزم اوه افطاره کلدیکی زمان حرم دائره سنده دخی « پاشانک خواجهسی کله جکمش ! » دیه معنادن زیاده اعتنا وحاضر لقلر اولدیغنی کوروردم .

بعده ودینلی خواجه تهذیبدن درسه چیقمش حالبوکه آنک درسنه اوطورانلرک کیمی تصدیقاتدن ، کیمی تصوراتدن بر آزی ده قناریدن قالمش . لایقیله علم منطق اوقومامش اولدقلرندن ا کمال نقصانلری ایچون باری آنلره بر برهان کلبوی اوقومتق اوزره اوتدریسی شریف افندی به تکلیف ایله مش ایسهده شریف افندی « بن بویله اناسنک ایپلکنی بازارده صاتهرق میدان بخته چیقمش اولان برکروه ایله اوغراشوبده شهرتمی قیره مام ! » دیه استکفاف ایله مکله نصح

افندی به تکلیف ایتش اوقبول ایله ایام تعطیلده فاتح جامعنده درسه چیقمش احمد افندی اودرسده بولنماش . اهل قیام زواللی نصوح افدینک اطرائنی آلهرق بر باد ایتمشلر . وبش اون کون صکره « بزده بوقدر درس اوقوده بیلورز » دهرک درسندن قالقوب طاغیلده شلر . ودینلی خواجه بونلردن بعضیلرینی تکدیر ایده چک اولدوقده « بزاکر اضاعه وقت ایله چک اولسه ق کندی خواجه لریمزک درسندن قالقمازدق ! » دیه جواب ویرمشلر . بونلردن بحث ایدرکن پدرم مرحوم « بحکمه اه تعالی صوکره استانبولده علمایه اوقدر انقراض کلدی که اولوقت اهل قیامک بکنمدیکی خواجه لر علامه زمان اولدیلر ! » دیمشدر .

صوکره برهان کنبوی تدریسی احمد افندی به تکلیف اولندی . احمد افندی سننک کچوکلکنی دوشونهرک پک چوغنی کندندن چوق یاشلی اولدقلرندن آنلره خواجه لک ایتک نصل اوله جنی مطالعه سیله موافقت ایتک ایسته مامش ایسه ده ودینلی خواجه وامثالنک اصدار والخالجری ایله قبوله مجبور اولهرق فاتحده درسه چیقمش واکروهی تدریس ایله مشدر . احمد افندی یکرمی درت ساعت بودرسه حصر وقت ایله علم منطقده مدون اولان کتب معتبره به مراجعتله درسی خلاصه ایلردی . او اهل قیام اولجه مباحثه به چیهرق خیلی اوغراشمق ایسته مشلر سه ده یاشی کچوک اولان خواجه لرینک علمنک بیوکلکنی تصدیقه مجبور اولهرق آندن کمال خواهشله تدرسه دوام ایله مشلر . احمد افندی دولکر اوغلی جامعنده ده قاضیر درسنه چیقارلمش .

بومدت تدریس و تدرسه احمد افندی کیجه لی ، کوندوزلی چالیشهرق برکیجه یتاغنه یاتمامش . کتاب اوزرنده او یوقلار . اویانجه ینه کتبه صاریلورمش . ایام تعطیلده ده دخی دکانمزدی . بودرجه